

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**NATIONAL AVIATION UNIVERSITY
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**FACULTY OF LINGUISTICS AND SOCIAL COMMUNICATIONS
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ
LABORATOIRE D'ETUDE ET DE RECHERCHE
SUR LE MONDE ANGLOPHONE
ЕКС МАРСЕЛЬ УНІВЕРСИТЕТ (ФРАНЦІЯ)
ЛАБОРАТОРІЯ ВИВЧЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ
АНГЛОМОВНОГО СВІТУ**

**UNIVERSITÉ JEAN MOULIN LYON 3
CENTRE D'ÉTUDES LINGUISTIQUES
ЖАН МОЛІН УНІВЕРСИТЕТ ЛІОНА (ФРАНЦІЯ)
ЦЕНТР ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

**REED COLLEGE
РІД КОЛЛЕДЖ (США)**

**UZHOROD NATIONAL UNIVERSITY
FACULTY OF FOREIGN PHILOLOGY
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В МОВІ І КУЛЬТУРІ

Збірник наукових праць

Київ 2023

УДК 821.09(100)(082)

Н35

Н35 **Національна ідентичність у мові та культурі:** збірник наукових праць / за заг. ред. О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2023. - 456 с.
ISBN 978-617-7832-35-4

Збірник містить тексти доповідей XV Міжнародної конференції з питань національної ідентичності у мові та культурі, що відбулася 27-28 квітня 2023 року на кафедрі іноземних мов та перекладу факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

УДК 821.09(100)(082)

Редакційна колегія:

Н. О. Висоцька, доктор філологічних наук, професор
(Київський національний лінгвістичний університет, Україна)

О. Г. Шостак, доктор філологічних наук, доцент
(Екс-Марсель університет, Франція)

Національний авіаційний університет, Україна)

А. Нуселовичі, доктор філологічних наук, професор
(Екс-Марсель університет, Франція)

Себастьян Лефе, доктор філологічних наук, професор
(Екс-Марсель університет, Франція)

О. Артюшкіна, кандидат наук з лінгвістики, доцент
(Університет Жан Мулен Ліон 3, Франція)

Сніжана Голик, кандидат філологічних наук, доцент
(Ужгородський національний університет)

С. Скарберрі-Гарсія, Ph.D. з порівняльної літератури
(Університет Нью-Мексоко, США)

А. Колісниченко, кандидат філологічних наук
(Національний авіаційний університет, Україна)

С. Харицька, кандидат педагогічних наук
(Національний авіаційний університет, Україна)

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету (протокол № 4 від 12 квітня 2023 р.)*

ISBN 978-617-7832-35-4

© Колектив авторів, 2023

© Національний авіаційний університет, 2023

socio-cultural paradigms. On the one hand, we see the postulation of alienation of the individual due to social conditions, globalization uprooting, egocentrism of the "self-story", borderline secularization (or vice versa - fanatical religiosity), psychopathic states, which become the basis for the formation of a deviant identity of the American (Western) model. On the other hand, the dominance in the structure of the identity of the character of subordination to a higher purpose, the idea of serving the nation, falling into fate, being rooted in history to the point of merging with it, messianic national-religious motives against the background of underdeveloped positive self-identification, which indicates the closeness of the model presented by Ukrainian authors to Eastern ontological paradigm. It is this controversial nature of modeled self-identifications that vividly demonstrates the divergence of tendencies in depicting, understanding, and, accordingly, in the social life of the phenomenon of marginal identity within the framework of these paradigms.

Keywords: identity, marginality, marginal personality, marginal identity, parody, quasi-historical narrative, sociocultural paradigm.

Дмитро Трегубов

К.т.н., доцент, доцент кафедри спеціальної хімії та хімічної технології
Національного університету цивільного захисту України

Ірина Трегубова

керівниця гуртка, керівник-методист
КЗ «Центр дитячої та юнацької творчості № 1 Харківської міської ради»
м. Харків, Україна

САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ВІД ДИТЯЧОГО ДО ДОРОСЛОГО ВІКУ

Самоідентифікація – це визначення особистістю власного місця в оточуючому соціально-політичному світі. Національна самоідентифікація ґрунтується на передачі елементів традиційної культури та світогляду в межах родини або певної спільноти під час виконання якихось спільних ритуальних дій або побутового спілкування. Ритуальні дії раніше були пов'язані з сільськогосподарським циклом та з циклом життя Сонця. Вони проводились усією спільнотою разом, що мало великий виховний вплив. За умови зменшення частки

сільського населення інтенсивність такої передачі інформації теж зменшилася. Існують й православні традиції, але вони не є безпосередньо національними, хоча й акумулювали деякі національні традиції. Тоді залишається два важелі у формуванні національної самосвідомості.

Перший з них – державна політика в області освіти та пропаганди українськості. В області освіти дуже важливою є роль вчителя, який відкриває дітям світ краси української мови, культури та героїчність історичної боротьби за свободу й незалежність українського народу. Але починати виховувати ідентичність дитини зі шкільної парти вже трохи запізно. Національну ідентичність повинна мати родина.

Виховну складову містить й кінематограф. Знаковою подією в українському кіно став фільм «Поводир». Людині, яка вагалась у своїй самоідентифікації, перегляд цього фільму створить незабутнє враження та не залишить байдужим. Корисні й такі фільми як «Сторожова застава», де у стилі фентезі героїзовано боротьбу українського народу з загарбниками, а також повернуто українських богатирів до українських теренів (билинний епос створила частина древлян, які втекли від наказів княгині Ольги у Залісся, але з часом в епосі деякі топонімічні згадки замінилися [1]). На великий екран також «просяються» думи та героїчні пісні з епічним змістом.

Стосовно державної політики – цікавою була спроба зобов'язати супермаркети «крутити» українські пісні, але оскільки добір пісень здійснювався не фахівцями з фольклору, а знайомими з обмеженим набором поп-варіантів пісень, то виходило не дуже цікаво та етнічно. Цікавіше вийшло, коли на Великдень заспівав запрошений український народний хор. Значний вплив на відродження національної самосвідомості надають відродження різдвяних та новорічних традицій у вигляді колядування, щедрювання, які супроводжуються театралізованим дійством та аутентичним співом. Важливо, що у цих подіях велику роль грають діти.

Саме пісню можна назвати другим важелем і можливо – найбільш впливовим. За радянських часів лише пісня допомагала багатьом зберегти

українську ідентичність. За новітніх часів незалежної України створюється багато пісень, які знаходять вербальні символи, що надають натхнення та сили бути українцями. Це працює і як наслідок, і як причина зростання самоідентифікації українців.

Самоідентифікація гостріше проявляється у критичних ситуаціях, пов'язаних з розлукою з Батьківщиною, що часто згадується в українському фольклорі [2]. При цьому описуються ситуації: робота або військові операції за кордоном; загибель воїна або чумака; колонізація земель, міграція у пошуках кращої долі, зрада; перебування в полоні або полоні з асиміляцією; евакуація або еміграція з метою уникнення зони військових дій, репресій, окупації тощо. Ще одним з варіантів такої розлуки є розлука з рідною мовою, що часто траплялося за радянських часів, коли етнічний українець був змушений тривалий час розмовляти російською мовою. Такі ситуації спричиняють або бажання підтримувати елементи традиційної культури, що властиво, наприклад, діаспорі, або зумовлюють україноцентричність у творчості [2].

Російськомовні мешканці України – це, здебільшого, люди з втраченою або формальною самоідентифікацією. Навіть якщо вони не вважають себе «руськими», а ідентифікують себе українцями за духом, їм для цього потрібні додаткові зусилля та зовнішні стимули. Тобто, носіям української мови, навіть якщо це суржик, легше підтримувати власну ідентифікацію. З іншого боку, якщо досконало вивчити англійську мову, – це не буде означати набуття англійської ідентичності. Тоді, все ж таки, головним чинником формування ідентичності є не мовлення, а вивчення та дотримання певних традицій у купі з власним переконанням. Все інше буде лише засобами підтримання самоідентифікації. Важливими елементами при цьому стають певні символи, такі як офіційні – герб, прапор, гімн, та неофіційні – калина, соняшник, мазанка, плетень, Дніпро, Софія Київська, вишиванка, рушник, намисто, вінок, пісня тощо. Саме пісню згадуєш, коли більше немає на що спиратись.

Велику роль у формуванні й зростанні самоідентифікації може надати участь у традиційних українських святах або відвідування діючих історичних

реконструкцій, наприклад, як «Мамаєва слобода» у Києві. Зі свят на даний час найбільш аутентично проводять новорічні та різдвяні дії з театралізацією та співами. Частково до аутентичних традиційних дій можна віднести святкування Великодня. Чому частково – в першу чергу тому, що вже не співають веснянок та не водять хороводів. Крім того, символіку паски та писанок (традиція яку всі охоче підтримують) значна кількість громадян не розуміє та є думка, що й дослідники в деяких питаннях помиляються.

На даний момент сходяться на думці, що писанка моделює та описує всевіт, а паска – це фалічний символ. Здається, що тут нестиківка. Паску раніше випікали широку, як коровай, а додавання жовтків робило хліб жовтим як Сонце. Якщо вважали, що на день початку нового сільськогосподарського року Сонце сходило на землю та починало її прогрівати, то цю подію і святкували. Існує трактовка сюжету танцю-веснянки «Подольночка-Білоданчик», за якою дитинка Білобога та Дани в образі дівчинки-Білоданчика стає першим віддзеркаленням сонця та перетворюється на богиню весни Лелю, наречену Ярили [3, 4]. Це пояснює білий вельон нареченої і, можливо, білий верх паски (хоча у деяких регіонах України такого не роблять). Яйце, вважали, мало велику силу. Ним раніше викочували з хворої людини порчу. Тобто яйце виступало як енергетичний посередник. Тоді через нього й спілкувалися зі всевітом. Композиція «паска та писанки навкруги» нагадує хоровод. Сам хоровод виписує знаки, схожі на писанкарські: коло, меандр. Великдень залишається важливим святом, яке сприяє українсько-православній самоідентифікації.

Сила символів перевіряється у скрутних обставинах, під час критичної небезпеки. Так у березні 2014 р. ходити по центру Харкова було страшніше, ніж наприкінці лютого та у березні 2022 р., оскільки місто після подій «Майдану» було наповнено проросійськими силами, які агресивно поводитися до проукраїнських людей. Значна кількість проросійсько налаштованих громадян, скоріше за все, була завезена з Росії: центром міста ходило багато чоловіків з рюкзачками, які не знали розташування вулиць. У цей же час у соціальних мережах поширювалися чутки, що у Харків їде 80 автобусів з активістами «Майдану» – мабуть це і відповідає

кількості «туристів» з Росії. У цей період великою радістю було побачити то тут, то там нафарбовані на стінах маленькі жовто-блакитні прапорці.

І під час початку війни прапор теж надихав, ми кожен день дивились – чи майорить над Харковом цей великий прапор (15×22 м на флагштоці 101 м). Його фото ми надсилали знайомим по Україні – що Харків ще тримається. Дуже добре, що його встигли влаштувати до війни, – він ментально допоміг багатьом.

Якщо говорити про самоідентифікацію дітей, то тут є дві складові: по-перше, діти копіюють певні дії дорослих, а по-друге, вони трансформують це у власну культуру та взаємостосунки. У дослідженнях традиційної культури недостатньо уваги приділяється дитячій спільноті, як окремому носію архаїчної інформації. Тим не менш сучасна концепція дитячого фольклору розрізняє зразки, які створено дітьми та призначені для дітей [5]. Те, що дитяча спільнота мала змогу донести до нас – могло складатись з залишків ініціаційних обрядів, які проводили у давнину за участю дітей, обрядів, які діти копіювали, глядячи на дорослих, фрагментів казок, народних пісень. При цьому, діти цю інформацію творчо перероблювали для можливості організації ігор за своїми інтересами. Скоріше за все, у частині селища формувалася різновікова дитяча спільнота, які разом відтворювали свою традицію, яка складалася з фрагментів від спілкування з батьками, особистих спостережень, обміну інформацією один з одним, власних творчих знахідок. За таким механізмом певна традиція могла дістатися наших часів. Ритуал міг зникнути або змінитися внаслідок зміни суспільних відносин, а дитячі ігри могли виявитись більш консервативними.

Певну функцію зі збереження цієї інформації відіграли записи дитячих ігор, танців, лічилок тощо. Але відсутність систематичного підходу залишило багато речей без уваги. Наприклад, у чеській мові слово «розог» використовується як «увага». А діти 70–80-х років у Харкові вживали слово «позир» у сенсі «подивись»; під час випадкового спілкування виявилось, що у мові однолітків зі Львова воно теж було присутньо. Близькі дорослі люди такого слова не вживали, хоча в українській мові лексема «позирати» існує. Можна вважати це прикладом донесення певної архаїчної інформації через дитяче суспільство. Також, за

спілкування з багатьма людьми виявилось, що про діда Бабая часто дізнавалися не від батьків, а від інших дітей. Але, на жаль, телевізор, а ще більше – гаджети та інтернет забирають дітей від живого спілкування, тому багато з таких ланцюгів передачі архаїчної інформації виявились втраченими. Тік-ток-ідентичність формується інтенсивніше, ніж українськість.

Лічилка «Їхала машина (карета) темним лісом...» могла раніше стосуватись возу та бути свідченням ініціаційних обрядів, та поширюватись серед дітей, які з інтересом та побоюванням очікували своєї черги. Відповідні обряди проводилися у непорядкованому світі. Наприклад, пісню «Їхали козаки... Підманули Галю...» можна трактувати як обряд ініціації дорослості на світанку біля сосни на Івана Купала [6]. Ініціаційну основу можна побачити й у лічилці «Вийшов місяць із туману, / Вийняв ніжик...». Тоді лічилка «На золотому ганку сиділи: / Цар, царевич...» містить відгомони фольклорних та мітологічних уявлень щодо сонячного циклу. Можливість збереження у дитячій спільноті настільки давньої інформації свідчить про наявність відповідного механізму самоідентифікації.

Таким чином, з одного боку самоідентифікація формується з дитинства у спілкуванні з родиною та іншими дітьми, під час освіти та спостереження суспільних зразків, а з іншого – повинні бути дорослі та активні носії такої громадянської позиції. Активність у цьому напрямку може проявлятися у публічній повазі до державних символів та державної мови, а також у використанні традиційних символів, в участі у традиційних українських святах, відвідуванні історичних реконструкцій.

Список використаних джерел:

1. Трегубов Д.Г., Трегубова І.М. Війна як інструмент «русскої» глобалізації світу. *НПК з міжнародною участю «Традиційна культура в умовах глобалізації: виклики війни»*. Харків: ООМЦКМ, 2022. С. 200–207.
2. Trehubov D., Trehubova I. Self-identification of the Ukrainians through pining for their native land (on the material of folk art). *Astraea*. 2021. № 2(1). С. 96–114.
3. Трегубов Д.Г., Трегубова І.М. Світоглядні витоки фольклорного сюжету «звідництво дівчини». *Вісник науки та освіти*. 2022. № 3(3). С. 155–173

4. Трегубова Ф.Д., Трегубов Д.Г. Дослідження драматургії первісних хороводів весняного циклу. *Культура України*. 2021. № 74. С. 90–97.
5. Циганок О., Санівський О. Дослідження дитячого фольклору в контексті традиційної народної культури. *Філологічний часопис*. 2016. № 2(8). С. 151–152.
6. Трегубов Д.Г., Трегубова І.М. Ініціаційні елементи фольклорного сюжету «звідництво дівчини». *Культура України*. 2022. № 76. С. 57–63.

Вікторія Ульянова

к. філол. н., доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Лариса Миронова

ст. викл. кафедри іноземних мов природничих факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Олександра Бондаренко

к. філол. н., доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ВИВЧЕННЯ КОНЦЕПТУ «ФЕМІННІСТЬ» У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ

Актуалізація міждисциплінарних досліджень із залучення психології, культурології, філософії й низки інших антропоорієнтованих наук є домінантною рисою сучасної лінгвістики. Тому осмислення екстралінгвальних чинників разом із лінгвальними є надзвичайно перспективним, адже вони впливають на процес вербалізації думок і міркувань людини крізь призму соціальних змін. Мова розглядається у цьому випадку, як на вагомий складник свідомості, світогляду й ментальності індивіда. Вона є найважливішим засобом формування та збереження знань людини про світ. Відображаючи у процесі діяльності об'єктивний світ, людина фіксує результати пізнання в слові. Вся система знань, набутих як особисто, так і внаслідок навчання, утримується у довгостроковій пам'яті людини за допомогою концептів, або ментальних прообразів. Концептуалізація, або поняттєва класифікація, – один з найважливіших процесів пізнавальної діяльності

PETIY N. RESHETAR O SLIЖUK O.	ПОЕТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ PRAGMATIC POTENTIAL OF IDIOMS IN AMERICAN POLITICAL DISCOURSE ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЛІТЕРАТУРИ В 5-6 КЛАСАХ НУШ	365 370
SNEGIREVA E СТАВНИЧА O.	RHETORIC IN THE TIMES OF CRISIS СОЦІОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОГО МОДЕЛЮВАННЯ МАРГІНАЛЬНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНІВ «КЛЮЧІ МАРІЇ» А. КУРКОВА, Ю. ВИННИЧУКА ТА «КОД ДА ВІНЧИ» Д. БРАУНА)	379 384
ТРЕГУБОВ Д. ТРЕГУБОВА І. УЛЬЯНОВА В. МИРОНОВА Л. БОНДАРЕНКО O. ХАРИЦЬКА С.	САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ВІД ДИТЯЧОГО ДО ДОРОСЛОГО ВІКУ ВИВЧЕННЯ КОНЦЕПТУ «ФЕМІННІСТЬ» У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ	409 4155
ЧЕНДЕЙ Н.	ЗНИЩЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦЯ У РОСІЙСЬКИХ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМАХ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	4188
ШАЛАГІНОВ Б.	ПЕРЕКЛАД МЕТАФОРИ В КОНТЕКСТІ ПОШУКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	427
ШУМ O.	САМОІДЕНТИЧНІСТЬ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВНА ТЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ДЛЯ ІСТОРИКА ЛІТЕРАТУРИ СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МОВНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ	433 438

ТЕМАТИКА ТІЛЕСНОГО В ПОДОЛАННІ КУЛЬТУРНИХ БАР'ЄРІВ/ ЛІНГВІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕМАТИКИ ТІЛЕСНОГО

БОКШАНЬ Г.	ТІЛЕСНА ОБРАЗНІСТЬ І МОТИВ ЛЮБОВІ У ЗБІРЦІ ЯНА ТВАРДОВСЬКОГО «TYLKO MIŁOŚĆ SIĘ LICZY»	423
-------------------	---	------------